

FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

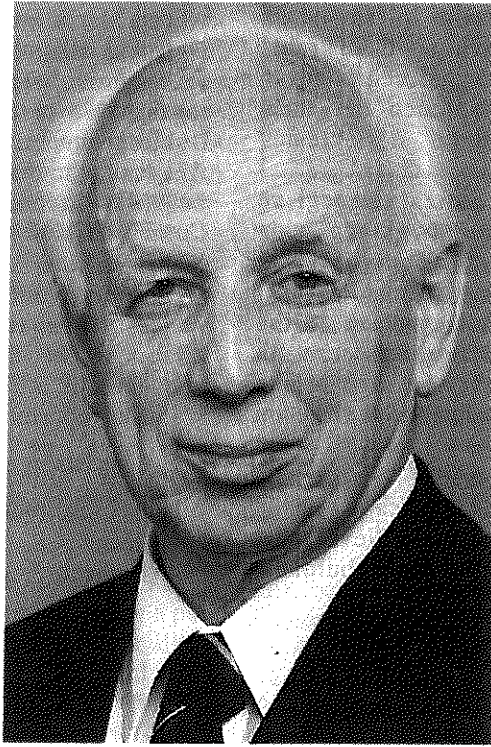
– Üç ayda bir çıkar –

Hukuk bilgini devlet başkanı

Ferenc Mádl geçenlerde çok iyi bildiği ve samimi bulduğu bir yerde sevdiği konulardan biri üzerinde tekrar bir konferans verdi. Bu yer ve oradaki hava önceki yıllara kıyasla hemen de hiç değişmedi. Halbuki sayın Profesör şimdi ELTE Üniversitesi Siyasal Bilimler ve Hukuk Fakültesi öğrencilerinin bilimsel sempozyumunda dinleyicilerine sadece üniversite profesörü ve akademi üyesi olarak hitap etmiyordu. Hukukun ve kurumsal sisteminin tarihsel değerlerini tanımanın ne kadar önem taşıdığı hakkındaki konuşmasını, artık yeni görevindeyken, Macaristan Cumhurbaşkanı olarak yapıyordu.

Hatta ELTE'nin onursal doktoru sıfatıyla da. Ancak iki ay kadar önce gene burada, artık Devlet Başkanı olarak, bu unvanla şerefendirilmişti. "Tarihin akınısında Avrupa entegrasyonu" başlıklı geniş kapsamlı konuşmasında buna karşılık teşekkürlerini ifade etmişti.

Bu defa Cumhurbaşkanı, bu duvarlar arasında on yıllar boyunca sürdürdüğü profesörlüğünde olduğu gibi ve entegrasyon tarihçesini mükemmel bilen bir kişi olarak gene ders verdi. Başlangıçla ilgili olarak, 'Avrupa Birleşik Devletleri'nin gerekliliğinden ilk defa 1500 yıllarının başlarında büyük hümanist Erasmus söz etmişti. Böylelikle, Avrupa'da dinsel-düşünsel ihtilâfı ve milletlerin savaşlarını önlemek istemişti', dedi. Macarların icraatından söz ederken de, İngiltere'nin lort şansölyesi, Erasmus'un 1535'te idam edilen dostu olan Thomas More'un ölüm koğuşunda not ettiği diyalogları arasında hatta insanı sarsan iki yazısında Macaristan'ın Avrupa için ne kadar fedakârlıkta bulunduğuna değinmiş olduğunu hatırlattı. Cumhurbaşkanı, aynı zamanda hem Avrupa'ya özgü, hem de millî nitelikteki olaylar dizisinde 1848'i,

1956'yı ve ayrıca millî kültürümüzün, Macar biliminin ve yüksek öğretimin Avrupa ile etkileşme içinde gelişmiş olduğunu hatırlattı. Devamla genç dinleyenlerine şöyle dedi: "Geçen on yıl içinde barışçı devrimimizde, gelişmiş Avrupa ülkeleri arasında bağımsız ülkemizi nihai olarak demirlememiz yolundaki kararımız kesinlik kazandı ve bu yolda sınırlarımız ötesindeki Macarlara da hizmette bulunuyoruz."

Ferenc Mádl'ı parlamento 6 Haziranda Cumhurbaşkanı seçti, ve 69 yaşındaki devlet başkanı 4 Ağustosta, halk arasında çok sevilen selefi Árpád Göncz'ten görevi devraldı. Cumhurbaşkanı olarak geçen ilk yüz günden sonra yeni devlet başkanı da halk arasında sevilenler listesinde başa geçti. Bunu, mesleğinde geniş çevrede tanınmış olmasına, dostane teklifsizliğine ve daha önceki politik davranışları

temelinde ılımlı sağ-orta'dan sayılmasına borçludur. József Antall hükümetinde 1990 Mayıs ile 1993 Şubatı arasında koltuksuz bakan olarak, Macar Bilimler Akademisinin gözetimi görevini üstlendi ve kısa bir süre kültür ve millî eğitim bakanlığı da yaptı. Diğerleri arasında, Bős-Nagymaros hidroelektrik santralinin hükümet görevlisi, bilim politikası komitesinin ve hüman politika kabinesinin başkanı olarak da çalışmalarda bulundu. 1995 devlet başkanı seçimlerine muhalefetin adayı olarak katıldı.

Yurtta kamuoyu ve yurt dışında yabancı basın da, herkes tarafından saygınlık gören hukuk profesörünün gittikçe daha iyi tanınan Avrupalı stilini, yeni Cumhurbaşkanı'nın yurdunda iç barışma uğrunda çalışma niyetini kısa sürede takdirle karşılamaya başladı. Cumhurbaşkanı böylece her tarafta, başka politik gruplarda da hürmet ve itibar kazandı.

Politik inancını, daha cumhurbaşkanlığına seçilmeden az önce Avusturya ajansına verdiği mülâkatta açıkladı. "Macar toplumu politik barışa susadı, parlamentoda ise politik kultüre". Her türlü politik aşırılıkları reddederek, politik güçlerle yaptığı konuşmalarda onları, toplumsal anlaşmaya dayanan politika uğrunda çaba harcamaya özendirdiğini belirtti. Görevine başlarken yaptığı esindiren güzel konuşmasında da yinelediği düşünce, yeni bir politik davranış ve kültürün oluşturulmasına gereksinim olduğuydu: "Yalnız genel olarak kültürü değil, fakat günlük yaşamı, insanlar arasındaki ilişkiler kültürünü kastediyorum... İşbirliği olanaklarını parlamentoda ya da kamu yaşamı alanlarında asılsız iddialarla, nefret ifadeleriyle bozuyor muyuz, yoksa işbirliği olanağını tatlı sözlerle güçlendiriyor muyuz; insancıl kültür değerlerimizi yok mu ediyoruz, yoksa çoğaltıyor muyuz, bunun ortak işlerimiz bakımından daha da büyük önemi vardır. Plutarkhos derin anlamlı bir meselinde der ki: 'Çocuklar oyun olsun diye kurbağalara taş atar ama, kurbağalar sahiden ölür'. Yaşam oyununu barış içinde sürdürelim ki, sevinecek daha çok şey bulabilelim, rüyalarımız daha rahat geçsin... İnsanın ve topluluğun ortak geleceğimize ve dayanışmanın derinleşmesine hizmet eden her türlü etik çabasını ve girişimini yürekten desteklemek arzusundayım."

Fakat Ferenc Mádl'in, tarihsel hafıza yeteneği ve sağduyulu muhakeme becerisi hakkında da söyleyecekleri vardı. "Suçlarımız oldu. Zorlu on yıllar ve yüzyıllar, tarihsel deneyimleri dilimizde 'eski suçların gölgesi uzun olur' deyişi ile vécize haline getirdi. Bunları olabildiğince telâfi etmek insanlık görevimizdir. Radnóti'nin, 'bir yaz seherinde duvarlardan sızan kızılısı acı' sözlerinin ne anlam taşıdığını bilmemiz gerek."

Cumhurbaşkanı'nın daha görevinin ilk ayında yalnız yurttan değil, yurt dışında da yapacağı çok işi oldu. Berlin, Viyana, Brüksel, Helsinki, New York, Paris, Toledo ve Tallin'e ziyaretlerde bulundu.

Konuşmalarında, görüşmelerinde yorulmak bilmeksizin Macaristan'ın bir an önce AB üyeliğinden yana, sınırlarımız ötesindeki Macarların haklarından yana tutum aldı, aynı zamanda partnerlerini ülkemizin iç koşulları hakkında, gelişmesi konularında bilgilendirdi. Bu kapsamda, BM'in milenyum zirve toplantısında azınlıkların haklarının garanti edilmesi konusunda uluslararası anlaşma bağlanmasından yana çıktı. Macar-Alman forumunda ise, popülizmin tehlikesine dikkati çekti. Zira kanısına göre bu olgu, AB üyeliğini bekleyen Doğu-Orta-Avrupa ülkelerinde daha büyük dikkate ve daha esaslı bilgilendirmeye ağırlık verilmesini gerektiriyor; çünkü bu bölgedeki toplumlar, ekonomik ve sosyal gerginlikler sonucunda kandırılmaya daha yatkın hale gelebilirler.

Macaristan Cumhurbaşkanı Veszprém ilinin Bánd ilçesinde 1931 yılında dünyaya geldi. ELTE Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi'nden 1955 yılında mezun oldu. 1961 ve 1963 yılları arasında Strasburg Üniversitesi'nin Uluslararası Mukayeseli Hukuk Fakültesinde incelemelerini sürdürdü. Genç hukuk bilgini Macar Bilimler Akademisi'nin Siyasal Bilimler ve Hukuk Bilimleri Enstitüsü'nde 10 yıl çalıştı. Ondan sonra üniversite öğretim üyeliğine atandı. Bir yıl sonra, 1974'te Siyasal Bilimler ve Hukuk Bilimleri Doktoru unvanını kazandı. 1987'de Macar Bilimler Akademisi muhabir üyesi, 1993'te de aslı üyesi oldu. 1999'da Széchenyi Ödülü aldı, aynı yıl Fransa Cumhurbaşkanı tarafından Légion d'honneur nişanı ile ödüllendirildi.

Ferenc Mádl evli ve bir çocuk babasıdır. Macarca ve çeşitli yabancı dillerde yayınlanmış 20 bilimsel kitabın ve iki yüz kadar incelemenin yazarıdır. Birçok yabancı dili mükemmel konuşan Cumhurbaşkanı, pek çok ülkeye konuk profesör olarak davet edilmiş, ABD, Avusturya ve Almanya üniversitelerinde dersler vermiştir. Uluslararası ünü olan bir sıra yabancı bilimsel kurumun üyesidir.

István Flesch

(Çeviren: Yılmaz Gülen)

A jogtudós államfő

Meghitt, jól ismert helyen és egyik kedvenc témájáról tarthatott ismét előadást Mádl Ferenc. A helyszín és a hangulat a régi évekhez képest szinte semmit nem változott. Pedig a professzor úr most az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tudományos diákköri konferenciáján nemcsak egyetemi tanárként és akadémikusként szólhatott hallgatóságához. Arról, hogy mennyire fontos a jog és intézményrendszer történeti értékeinek megismerése, már új tiszteben, a Magyar Köztársaság elnökének minőségében beszélhetett.

Sőt, az ELTE díszdoktoraként is. E címmel alig két hónappal korábban ugyanitt, már államfőként tisztelték

meg. Ezt nagylélegzetű beszédben köszönte meg „Az európai integráció a történelem sodrában” címmel.

Ez alkalommal a köztársasági elnök ismét tanított, mint e falak között évtizedekig professzorként és az integráció történetének kitűnő ismerőjeként: A nagy humanista, Erasmus beszélt először az Európai Egyesült Államok szükségességéről az 1500-as évek elején. Így akarta megelőzni Európa hitbéli-szellemi meghasonlását és a nemzetek háborúját — mondta a kezdetekről. A magyarok cselekedeteiről szólva pedig felidézte, hogy Morus Tamás, Anglia lordkancellárja, Erasmus 1535-ben kivégzett barátja a siralomházban lejegyzett dialógusai közül két megrázó írásban is megemlíti, hogy Magyarország mennyit áldozott Európáért. Az egyszerre európai és nemzeti tettek sorában az elnök megemlékezett 1848-ról, 1956-ról, arról, hogy

A török nyelvű vezércikk magyar nyelvű változata.

nemzeti kultúránk, a magyar tudomány és felsőoktatás Európával kölcsönhatásban fejlődött. „Az elmúlt tíz évben békés forradalmunkban döntővé vált elhatározásunk, hogy független országunkat végleg kikötjük a fejlett európai országok között, s ebben a határon túli magyarságot is szolgáljuk. A hajó kint van a nyílt tengeren. Van még mit manőverezni, hogy révbe érjen...” — mondta fiatal hallgatóságának.

Mádl Ferencet az Országgyűlés június 6-án választotta meg, s a 69 éves államfő augusztus 4-én vette át hivatalát elődjétől, a nagy népszerűségnek örvendő Göncz Árpádtól. A köztársasági elnökként eltöltött első száz nap után az új államfő is az élére került egy népszerűségi mutatónak. Ezt széles körű szakmai elismertségének, barátságos közvetlenségének és annak köszönhette, hogy korábbi politikai megnyilvánulásai alapján a mérsékelt jobbközéphez sorolták. Antall József kormányában 1990 májusa és 1993 februárja között tárca nélküli miniszterként a Magyar Tudományos Akadémiát felügyelte és rövid ideig volt művelődési és közoktatási miniszter is. Egyebek mellett dolgozott a bős-nagymarosi vízi erőmű kormány meghatalmazottjaként, a bankfelügyeleti, a tudománypolitikai bizottság és a humánpolitikai kabinet elnökeként. Az 1995-ös elnök-választáskor az ellenzék jelöltjeként indult.

A hazai közvélemény, de a külföld sajtója is gyorsan méltányolni kezdte a köztiszteletben álló jogászprofesszor mind jobban megismert európai stílusát, az új elnök arra irányuló szándékát, hogy az ország belső megbékélésén kíván munkálkodni. Így tiszteletet és tekintélyt tudott szerezni magának mindenütt, más politikai táborokban is.

Politikai hitvallását már abban a nyilatkozatában meghirdette, amelyet az osztrák hírgyűnökség közvetlenül megválasztása előtt közölt. A magyar társadalom — mondta — szomjazik a politikai békére, a parlamentben pedig a politikai kultúrára. A politikai erőket a velük folytatott megbeszélésein arra biztatja, hogy közmegegyezésen alapuló politikára törekedjenek — jelentette ki, elutasítva minden politikai szélsőségességet. Szép, ihletett beiktatási beszédében is visszatérő gondolat, hogy szükség van új politikai magatartásra és kultúra megeremtésére: „Nemcsak a kultúrára gondolok általában, hanem a mindennapi élet, az emberek közötti kapcsolatok kultúrájára is... Közös dolgaink szempontjából még kevésbé mindegy, hogy a parlamentben vagy a közélet színterein valótlanságok állításával, gyűlölködő szavakkal rontjuk, vagy jó szóval javítjuk az együttműködés esélyeit, pusztítjuk vagy növeljük emberi-kulturális értékeinket. Plutarkhosz így ír erről egy mélyértelmű példázatban: a gyerekek játékból dobálják a kőveket a békákra, de azért a békák komolyan hálnak meg. Játsszunk békével az életet, hogy több okunk legyen a mosolyra, hogy könnyebb legyen az álmunk... Lélekben segíteni és támogatni kívánok minden olyan etikus emberi és közösségi törekvést és kezdeményezést, amely közös jövőnk és a szolidaritás elmélyülését szolgálja” — mondta.

De Mádl Ferencnek volt szava történelmi emlékezőtehetségről és a józan ítélőképessegről is. „Voltak bűneink. Nehéz évtizedek és évszázadok érlelték nyelvünkben mondanássá a történelmi tapasztalatot, miszerint a régi bűnöknek hosszú az árnyékuk. Jóvátenni őket, amennyire lehet, emberségünk dolga. Radnótival szólva nekünk tudnunk kell, mit jelent «egy nyári alkonyon a házfalról csorgó, vörslő fájdalom»” — jelentette ki.

Az elnöknek már hivatali ideje első hónapjaiban sok teendője akadt nemcsak itthon, hanem külföldön is. Járt

H Í R E K

Kunkovács László tagtársunk több évtizedes kiemelkedő etnofotográfusi munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetéssel ismerték el. A kitüntetéshez ezúton is szeretettel gratulálunk.

Tagtársunknak a hagyományos magyar halászatot bemutató kollekciója szeptember 25-30 között a EXPO 2000 Hannover kiállításon is megtekinthető volt a magyar pavilonban.

* * *

A Török Nemzeti Nap és a Magyar Millenniumi megemlékezések alkalmából került sor Bartók Béla és Ahmet Adnan Saygun zeneszerzők mellszobrának ünnepélyes felavatására október 28-án, Szombathelyen. Az avatást követően Bartók és Saygun műveiből ünnepi hangversenyre került sor. A Szombathelyi Szimfonikus Zenekart Alpaslan Ertüngaalp vezényelte. Zongorán közreműködött: Gülsin Onay állami művész.

* * *

Nagysikerű zongoraest volt a Zeneakadémia Kistermében december 15-én. Devlet Devrim Öztas török zongoraművészről Beethoven, Brahms és Schumann műveket interpretált.

Berlinben, Bécsben, Brüsszelben, Helsinkiben, New Yorkban, Párizsban, Toledóban és Tallinban. Megbeszélésein, tárgyalásain fáradhatatlanul kiállt Magyarország mielőbbi európai uniós tagságáért, a határon kívüli magyarok jogaiért, tájékoztatva egyúttal partnereit országa belső viszonyairól, fejlődéséről. Így az ENSZ millenniumi csúcscrétékezletén szorgalmazta nemzetközi egyezmény megkötését a kisebbségek jogainak szavatolásáról. A német-magyar fórumon pedig figyelmeztetett a populizmus veszélyeire. Ez a jelenség ugyanis szerinte nagyobb figyelmet, alaposabb tájékozódást igényel az EU-csatlakozásra váró kelet-közép-európai országokban, mert a gazdasági és szociális feszültségek következtében e térség társadalmi fogékonyabbá válhatnak csábítására.

A Magyar Köztársaság elnöke 1931-ben született a Veszprém megyei Bánd községben. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomát 1955-ben. A strasbourgi egyetem nemzetközi összehasonlító jogi karán folytatott tanulmányokat 1961 és 1963 között. A fiatal jogtudós tíz évig az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében dolgozott. Ezután egyetemi tanárnak nevezték ki. A rákövetkező évben, 1974-ben elnyerte az állam- és jogtudomány doktora tudományos fokozatot. 1987-től az MTA levelező, 1993-tól rendes tagja. Széchenyi-díjat kapott 1999-ben, s ugyanabban az esztendőben a francia elnök becsületrendet adományozott neki.

Mádl Ferenc, aki nő, és egy gyermek apja, húsz tudományos könyv és mintegy kétszáz tanulmány szerzője magyar és különböző idegen nyelveken. Az államfő több nyelven kifogástalanul beszél. Vendégprofesszornak meghívták számos országba, így tanított az Egyesült Államokban, Ausztriában és Németországban. Tagja sok nemzetközi hírű külföldi tudományos intézménynek.

✎ Flesch István

Özgen Acar:

Tizennyolc év után

Tizennyolc évi szünet után érkezik magyar miniszterelnök szerdán Ankarába. A török és a román köztársasági elnökök évente kétszer látogatnak el egymáshoz. A Magyarországot körülvevő országok és Törökország között a politika, a gazdaság és a kultúra országútjain oda-vissza nagy a forgalom. De miért ez a hosszú szünet Budapest és Ankara között?

A két ország között a politikában nincsenek vitás kérdések. A Budapest és Ankara közötti magas szintű kulturális kapcsolatoknak nincs párjuk a térségben.

Ankara 1999-ben az Oszmán Birodalom fennállásának 700. évfordulóját ünnepelte, Budapest pedig az idén — 140 millió dollárt áldozva erre a célra — Magyarország állami létének 1000. évfordulóját köszönti. A valaha német/osztrák, orosz vagy oszmán uralom alatt élő népek közül egy sem olyan toleráns a törökökkel szemben, mint a magyar. A nevezetes Budai Vár alatti sétautat Mustafa Kemal Atatürköt neveztek el. A Buda várának visszafoglalása alkalmából hirdetett pályázatokat lezáró ünnepségeken török diplomaták adták át a díjakat. Szinte valamennyi magyar városban egymás mellett állnak közös hőseink szobrai. Rodostó, Kütahya és Isztambul magyar hősök múzeumainak ad otthont.

Ezzel a szoros összefonódottsággal szemben a magyar-török kapcsolatok leggyöngébb láncszemét a gazdasági kapcsolatok képezik.

Magyarország az Európai Unió tagjelöltjei sorában az első, Törökország az utolsó helyen áll. A magyar kormányt ez a helyzet nem befolyásolja. A Magyarország és Románia közötti külkereskedelmi volumen 700 millió dollár, a Törökország és Románia közötti összeg pedig 750 millió dollár. A Törökország és Románia közötti gazdasági kapcsolatok szempontjából mindkét ország számára előnyös, hogy nincs vízumkényszer. Azért, hogy a NATO-infrastruktúra szabványaira való átállás során a török cégek tapasztalatait is felhasználhassák, jó lett volna, ha a vendég miniszterelnök törökországi látogatása előtt láthatta volna a romániai török beruházások méreteit, az ottani török fő- és alvállalkozók tevékenységét. Magyarország külkereskedelmi forgalma megközelíti az 50 milliárd dollárt, Törökországé pedig meghaladja a 75 milliárdot. Érthetetlen, hogy Törökország és Magyarország között miért csak 200 millió dollár a forgalom. Az összeg alacsony voltában bizonyára szerepet játszik az is, hogy Magyarországon nem ismerik eléggé a török gazdaságot. A tizennyolc évi szünet is ezt a megállapítást igazolja. Éppen ezért igen nagy jelentőségű a két ország közötti gazdasági kapcsolatok megélénkülése szempontjából Orbán Viktor mostani látogatása. Tárgyalni fog Bülent Ecevit miniszterelnökkel, és ő lesz az első külföldi miniszterelnök, akit Ahmet Necdet Sezer köztársasági elnök fogad. Biztató előjelnek tekinthető, hogy a magyar miniszterelnök, aki előadást fog tartani török üzletemberek számára, most első ízben magyar üzletembereket is hoz magával.

Orbán egy külföldi lapnak adott interjújában a maffia elleni intézkedésekről szólván arról panaszkodott, hogy igen sok ország, Ukrajna, Jugoszlávia, Csecsenföld, Románia és Törökország bűnözői működnek az országban. Budapest egyik jelentős utcájának, az Aranykéz utcának és környéké-

nek felosztásáért a török maffia is ringbe szállt. Nem a török maffia embere támadt a Haza Pártjának elnökére, Mesut Yılmazra is! A török és magyar rendőrség együttes harca a szervezett bűnözés ellen várhatólag téma lesz az Orbán miniszterelnökkel folytatandó tárgyalásokon.

A 9-es mezes miniszterelnök

Orbán Viktor, a magyar miniszterelnök (37) már azelőtt is jól ismerte a Galatasarayt, mielőtt az az UEFA-kupát megnyerte, hiszen talán az egyetlen miniszterelnök a világon, aki jelenleg is futballozik. Azelőtt hetente négy reggel öltötte magára a 9-es számú mezt és játszott a faluja csapatában, ma már azonban csak hetente kétszer, középpályásként kergeti a labdát. Orbán erről ezt mondja: „Ez a sorsa minden labdarúgónak. A játékos napról napra lassabb lesz, még lassabb, még lassabb...”

Orbán (a dohányzás ellensége) a jobbközép politikusa. Két évvel ezelőtt a szocialista Horn Gyulát legyőzve, két jobboldali párt koalíciójának az élén ült be a miniszterelnöki bársonyszékbe. Néhány hónappal kormányra kerülése után, azok, akikkel Budapesten találkoztam, amerikai kifejezéssel „yuppie”-ként (fiatal városi szakember) beszéltek róla. Egy professzora, akinél politikatudományt hallgatott, a következő hasonlatot alkalmazta: „Épp olyan nehéz őt nevelni, mint egy párducot idomítani. A hibáját nem látja be, és nem riad vissza attól, hogy kimutassa a foga fehérjét”.

Szükségtelennek ítélve, nem vett részt az osztrák neonáci pártvezető, Jörg Haider elleni európai uniós diplomáciai bojkottban, azért, hogy megvédje koalícióját.

Egy Ankarában rendezendő ünnepségen magas kitüntetést fog adományozni Hasan Erennek, a törökországi hungarológia (magyar) tanszék megalapítójának és a Magyar Tudományos Akadémia (Fuat Köprülü utáni) második török tagjának; a Bilkent Egyetemen pedig újra találkozik Norman Stone-nal, aki professzora volt Londonban. (Oxfordban — A szerk.)

Isztambulban igen érdekes ünnepség vár Orbánra. Ünnepelesen fel fogják avatni a Hadtörténeti Múzeumban Kmety György tábornok szobrát, aki az 1848/49-es magyar szabadságharc után menekült Törökországba. Miután a magyar tábornok áttért a muszlim hitre, és fölvette az Iszmail pasa nevet, kinevezték Aleppóba, a kormányzó helyettesének. A kormányzó egy másik, lengyel származású tábornok volt (ti. Bem, T.E.) Kmety évek múlva Londonba távozott, de a krími háború hírére visszatért Isztambulba, és azt kérte, hogy adjanak neki feladatot. Így került az orosz frontra. A vereség után újra visszatért Londonba. 1863-ban (1865-ben — A szerk.) az oszmán kormány temettette el ünnepélyesen a protestáns temetőben. Sírfeliratát négy nyelven: magyarul, törökül, angolul és latinul készítették.

Orbán néhány isztambuli turisztikai nevezetesség megtekintése, majd egy másik szabadságharcos, Rákóczi Ferenc rodostói múzeumának meglátogatása és faültetés után tér vissza hazájába.

(Fordította: Tasnádi Edit)

A magyar miniszterelnök törökországi látogatásának sajtóvisszhangja

Ahogy azt a külpolitikai újságírás íratlan szabályai megkívánják, Orbán Viktor hivatalos törökországi látogatásának „előestéjén” a török sajtó orgánumaiban megjelentek a magyar miniszterelnököt, Magyarországot és a magyar-török kapcsolatokat bemutató írások. Valamennyiben utaltak a kormányfő fiatalására (emlegették a „9-es mezés” kormányfőt, aki „kollégái” közül egyedül aktív labdarúgó ma is); emlékeztek a két nép régi kapcsolatainak és barátságának mennyi mozzanatára. Ezzel szembeállították azt a tényt, hogy idestova két évtizede nem került sor miniszterelnöki találkozóra, s utaltak arra, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlesztése terén bőven vannak kiaknázatlan lehetőségek.

Az országos napilapok természetesen végig figyelemmel kísérték a miniszterelnök és felesége, Lévai Anikó programját. A híradások alkalmat adtak más momentumok kiemelésére is, így pl. az első esti program, Hasan Eren professzor kitüntetése kapcsán szó eshetett az Ankarai Egyetem Hungarológiai Tanszékéről is; Kemal Köprülü, az ARI Mozgalom elnöke és Orbán Viktor találkozójá kapcsán pedig a magyar kormányfő pártjáról is írtak, miután Köprülü beszámolt a sajtónak a szívélyes hangulatú beszélgetésről, amelynek során Orbán Viktor saját tapasztalataira támaszkodva adott tanácsot a FIDESZ-hez hasonló ARI Mozgalom elnökének.

Az üzleti élet képviselőivel történt találkozás hírei a lapok gazdasági oldalain is megjelentek. A Hürriyet 2000. május 27-i száma többek között a következőket idézi a magyar kormányfő beszédéből: „A kelet-európai országok közül Magyarország fog elsőként belépni az Európai Unióba. Három év múlva valószínűleg EU-tagok leszünk. Így azok a török cégek, amelyek Magyarországon ma befektetnek, úgy számítanak majd, mintha az EU-ba fektettek volna be”. A cikk konkrét, új példára is utal: a Transelektro előszerződést írt alá a Gemont Endüstri Tesisleri İmalat ve Montaj Rt.-vel a Gebze- és Adapazari-vidéki szennyvíztisztító építésében tervezett együttműködésről.

Az isztambuli Hadtörténeti Múzeumban felállított Kmety György (Ismail pasa) szobor avatása, a Feriköy Protestáns Temetőben és a Szent Benedek Líceumban tett látogatás, valamint a Rodostóban töltött nap — amelyet a helyi lapok szinte percről percre megörökítettek — arra is lehetőséget nyújtott a török újságolvasóknak, hogy nemzeti múltunk kiemelkedő alakjairól olvashassanak.

A lapok igyekeztek kielégíteni a széles olvasóközönség érdeklődését is: így fényképes beszámolók jelentek meg a kéz a kézben sétáló vagy a Kék mecset szőnyegén ülve a Koránnal és a tesbihhel („olvasófüzér”) ismerkedő miniszterelnöki párról.

A hivatalos látogatás valódi tartalmáról az az interjú adott átfogó képet, amelyet Ayhan Şimşek készített a magyar miniszterelnökkel a Cumhuriyet című újság számára (2000. május 27.). Az újságíró mindenek előtt a két ország, az EU és a NATO, valamint a Balkán aktuális kérdéseit feszegette. Néhány idézet Orbán Viktor válaszaiból: „Fejleszteni kell az EU és a NATO együttműködését. Azoknak az országoknak a helyzetét is figyelembe kell venni, amelyek nem tagjai az EU-nak”. „A Balkán fontos mind Törökország, mind Magyarország számára, kereskedelmi és kulturális szempontból egyaránt. Mindkét ország azt kívánja, hogy a Balkánon béke legyen, és e célból együtt akarunk működni...” „Az EU-s

folyamatokban nem tekintem versenytársnak a két országot. Magyarország készen áll az integrációra, és már közel van a tagság eléréséhez. Törökországot nem régen vették be a tagjelöltek sorába. Tapasztalatainkat készek vagyunk Törökországgal megosztani, EU-tagságát támogatjuk.” Az újságíró azt is megkérdezte „a világ egyik legfiatalabb miniszterelnöke”-től, hogy mit érzett akkor, amikor a 75 éves török miniszterelnökkel, Bülent Ecevitel tárgyal. Orbán Viktor így felelt: „Irgylem azokat, akiknek sikerül sokáig talpon maradni a politikában. Ez nagyon nehéz, sok áldozatot kíván. Nem könnyű az embernek ilyen sokáig frissen tartani a gondolkodását, a politikáját. Azt gondolom, hogy önök szerencsések. Elismeréssel figyelem miniszterelnököket. Ugyanakkor amellettt vagyok, hogy a fiatalok kapcsolódjanak be a politikába, mert ők lendületet és hatékonyságot hoznak magukkal. Kívánom, hogy Törökországban is növekedjenek a fiatal generációk politizálási esélyei”.

✍ Tasnádi Edit

Közlemény

Az elnökség tájékoztatja a tagságot, hogy az éves rendes taggyűlés döntése alapján a tagdíjat a 2001. évre is változatlan összegben kell befizetni. Vagyis a nyugdíjasok és az egyetemi hallgatók éves tagdíja 500 Ft, a többi tagtárs esetében pedig 1000 Ft. Több tagtárs kezdeményezésére tekintettel lehetséges a tagdíj szubjektív megállapítása, illetve az említett összegnél magasabb mértékű befizetése is. A tagdíj összege magába foglalja a Török Füzetek éves előfizetési díját, valamint a társaság rendezvényeire való meghívók kiküldetésének postaköltségét. A tagdíj befizethető az OTP bármelyik fiókjánál a Magyar-Török Baráti Társaság nevének említésével és a **11701004-20147150** számú számlánk számának, illetve a befizető nevének és lakcímének megjelölésével. Nem budapesti tagtársaink esetében, ha a lakhelyükön nem működne OTP fiók, kérésre készpénzátutalási megbízást (befizetési nyomtatványt) küldünk. Kérjük tagtársainkat, hogy a tagdíjat mielőbb szíveskedjenek befizetni, hogy a meghívók, illetve a Török Füzetek megküldésének elmaradása ne okozzon gondot. A jelentősen megemelkedett nyomdaköltségek és postai díjak miatt ugyanis a jövőben a Török Füzeteket csak az előfizetők számával azonos példányszámban rendeljük meg.

Felhívás

A Magyar-Török Baráti Társaság a magyar nyelv szervezett tanításával szeretne segítséget nyújtani azoknak a Budapesten élő töröknek, akik jogszerűen tartózkodnak Magyarországon. A nyelvtanfolyam célja a magyar nyelv alapfokon történő elsajátításának kedvezményes tandíjjal való elősegítése, szaktanárok közreműködésével. A nyelvtanfolyamot csak megfelelő létszámú jelentkezés esetén tartjuk meg, a költségek 50%-át a társaság vállalná.

Jelentkezni lehet írásban török vagy magyar nyelven 2001. február 20. napjáig (a társaság címe: 1062 Budapest, Bajza u. 54.)

A padisahok arcképei

Az idei nyár egyik fő isztambuli szenzációja a Topkapu Szeráj Múzeumban rendezett időszaki kiállítás volt, amely a világ számos közgyűjteményének vonatkozó anyagát is beépítve minden korábbinál sokoldalúbban tárta a látogatók elé az oszmán uralkodókról készített portrékat.

A felvonultatott ábrázolások ezen gazdagságát a több mint hét éven át tartó gondos előkészítő munka biztosította. Hans Georg Majer müncheni professzor ugyanis 1993-ban kezdeményezte, hogy nemzetközi együttműködés keretében tárják fel a szultánokat megőrkítő valamennyi fontosabb képzőművészeti alkotást. Ezt követően a szakterület legkiválóbbjaiból álló kilenc fős csoport szisztematikusan végigjárta a szóba jövő összes fontosabb országot és várost, nem hagyva ki hazánkat sem, ahol az Országos Széchényi Könyvtárban és a Magyar Nemzeti Múzeumban vizsgálták meg az érdeklődésükre számot tartó kéziratokat, metszeteket és festményeket.

Több közbülső zárt körű konferencia után a hosszan tartó kutatások gyümölcseként, az Oszmán Birodalom megalakulásának idejére is áthúzódó 700. évfordulós ünnepségeihez kapcsolódva 2000. június 6-án nyílt meg a kiállítás a palota két épületrészében. A kötetekre rugó vendégkönyv-bejegyzések szerint — amint arról Filiz Çağman igazgató asszonytól, a projekt legkitűnőbb miniatúra-szakértőjétől értesültem — ez a szembesülés a török közönség számára relevanciájú volt. Ez nem is csoda: a külföldről kölcsönzött alkotások között sok a maga nemében páratlan darab volt, melyek révén korábbi ismereteik jelen-

tősen bővültek. (Érdeemes megemlíteni, hogy a 43 származási hely közül 34 idegen országbeli!) Természetesen magam is sok újdonságot fedeztem fel, s emellett végre eredetiben is meg tudtam nézni Gentile Bellini II. Mehmedről készült híres portréját, amely a londoni National Gallery tulajdona, de valamilyen rejtélyes oknál fogva 1992-es ottjártamkor a raktárban pihent.

Anélkül, hogy bírálatot akarnának megfogalmazni, annyi megállapítható, hogy a válogatáskor az első évszázadokra nagyobb hangsúly esett, mint a későbbi időkre, s a 19. századtól szinte csak a kuriózum jellegű ábrázolásoknak adtak teret. S miközben kétségtelen, hogy a hitelesség kérdése II. Mehmed előtt fel sem merülhet, később viszont egyre nyilvánvalóbb, hogy a művészek a valós arcvonásokat tükrözték, a korai portrék jelentősége vitathatatlanul nagyobb. A másik megfigyelhető törekvés a sorozatok előtérbe kerülése. Ezek között különleges fontossággal bír az OSzK-ban őrzött Petancius tekerics, lévén az első, amelyen az addig regnáló szultánok — I. Oszmántól II. Bajezidig — együtt szerepelnek. (Biztonsági okokra hivatkozva a becses kézirat kiutaztatására nem volt mód, így az eredetit egy fénykép helyettesítette.)

A bemutatáshoz két katalógus készült: egy rövidebb figyelemfelkeltő, de műves kivitelű és egy 576 oldalas hatalmas opusz, amely nemcsak pompás fotóival tűnik ki, hanem az igen alapos és kiérlelt tanulmányokkal is. Filiz Çağman és Julian Raby rövid bevezetői után, melyek közül előbbi főként a technikai részleteknél időzik, utóbbi pedig a II. Mehmed korában induló, majd

1570-re meggyökeresedő és 1922-ig folyamatos szultánábrázolások általánoságait taglalja, az első mélyenszántó elemzés Gülru Necipoğlu tollából való, „Szó és képmás; az oszmán szultánok portrésorozatainak összehasonlító áttekintése” címen. Azt az elvi háttérrel világítja meg, amelyből az uralkodók arcának megőrkítése kinőtt. Az „Úttörő kezdeményezések” fejezetben belül Raby (és éppen a Petancius kódex kapcsán Majer) „Kezdődik a játék”, Jürg Meyer zur Capellen és Serpil Bağcı pedig „A pompa kora” címen az 1450—1550 közötti szakaszt tárgyalja. „Az oszmán ház 1550—1600” rész a leghosszabb a könyvben s hat altémára bomlik: Raby: Európából Isztambulba; Çağman: Az isztambuli szeráj értelmezése — Oszmán mester és sorozata; Bağcı: Ádámtól III. Mehmedig — a leszármazási táblák; Necipoğlu: Egy átmeneti kor — II. Szelim portréi; Çağman: A padisahi portrékészítés tetőpontja — III. Murád; Bağcı: A kéziratoktól az albumokig. „A terjedő hagyomány 1600—1700” fejezetben Banu Mahir „A portré új kontextusá”-ról, Majer az „Új megközelítések”-ről ír. Az 1700—1800 közötti periódus jellegzetessége „A könyvből a vászonra” való áttérés, melynek fázisait Gül İrepoğlu követi nyomon („Újdonság és változás”). Végül a „Nagyúri ábrázolás 1800—1922” fejezetben Günsel Renda „A portré utolsó évszázadá”-nak főbb irányzatairól tájékoztat.

Uralkodókról lévén szó nem számíthatunk túl sokoldalú megjelenítési módra. Kemény, határozott és elszánt tekintetek néznek vissza ránk, a szájak nem húzódnak mosolyra. Vannak ismétlődő sémák, főleg a sorozatokban, de az egyénítésre való törekvés is hamar tapasztalható. Rengeteg izgalmas példát lehetne említeni, itt most csak a legkülönösebb arcokra szorítkozom. I. Abdülhamid (1774—1789) szultán véletlenül vagy szándékosan — ki tudja — befejezetlenül maradt portréjára gondolok, melyből csak a fej van meg. Sötétbarnával pöttyözött okkersárga alapon barna és világossárga turbán, a turbán majdnem azonos, de annál kissé halványabb, alig kidolgozott arc, fekete szemöldök, szem és szakáll, pengeélszerű piros száj. Lehetne karikatúra, gye-
rekek ijesztgetésére szolgáló figura vagy szurrealista mű is.

✎ Dávid Géza

A Hagia Szophia közelében, reprezentatív, történelmi környezetben kedvezményes árral szeretettel várja a Magyar—Török Baráti Társaság tagjait az AND HOTEL.
A hotel éttermében kifogástalan kiszolgálás és csodálatos körpanoráma kilátás nyílik a városra.

Cím:

Yerebatan Cad. Cami Çikmazı No. 40.

Sultanahmet — İstanbul

Telefon: (90-212) 5120207

Tax: (90-212) 5123025

Szobafoglalás: (90-212) 5207676

Tárlatulajdonos: Remzi Erbaş

Bem apó — Murád pasa*

József Bem 1794. március 14-én született a korábban az egységes Lengyelországhoz, ekkor viszont a Habsburg-Birodalomhoz tartozó Galícia, Tarnów városában. A család szilészi iparosokból származott, de az apa, Andreas már jogot végzett. A gyenge testalkatú József Bem ifjúkoráról keveset tudunk. 1807-ben a krakkói középiskola tanulója volt, amikor jelentkezett a Napóleon oldalán harcoló lengyel seregbe. A lengyel hazafiak abban reménykedtek, hogy Napóleon segítségével helyreállíthatják az egységes Lengyelországot. Illúzióikat az is erősítette, hogy a császár 1807-ben létrehozta a Varsói Nagyhercegséget, s ennek területét 1809-ben újbakkal növelte. A fiatal Bem egy tüzéreghez került, s csakhamar kitűnt szorgalmával. Ennek köszönhetően 1809-ben áthelyezték a varsói tüzérhadapródokhoz, majd felvették a varsói hadapródiskolába. 1810-ben már alhadnagyi rangban szolgált az újoncképző önkéntes iskola állományában, majd 1811-ig a tüzérségi felső iskolán tanult. Ekkor április 1-jén főhadnaggyá nevezték ki egy Gdańskban állomásozó lovasüteghez.

1812-ben eljött az első komoly próbatétel. Bem is részt vett a napóleoni Grande Armée oroszországi hadjáratában, majd 1813-ban Gdańsk védői között szolgált. Hősies magatartásáért 1813. december 20-án megkapta a francia becsületrendet.

A napóleoni háborúkkal véget ért a Lengyelország helyreállításáért folytatott küzdelem első szakasza is. Az ország nem tűnt el teljesen Európa térképéről. A bécsi kongresszus orosz főszeg alatt létrehozta a Lengyel Királyságot. Ez a Kongresszusi Királyságnak is nevezett államalakulat saját alkotmánnyal, törvényhozó testülettel és végrehajtó hatalommal, s ami lényegesebb, saját — noha orosz mintára szervezett — hadsereggel rendelkezett. Bem itt szolgált hosszabb-rövidebb megszakításokkal 1826-ig. Az orosz hatóságok nem tartották megbízhatónak, aminek jele, hogy 1816—17-ben fegyelmi büntetéssel sújtották.

Bem különleges technikai érdeklődése már ekkor megmutatkozott. 1815-ös minősítésében „igen nagy tehetségű tiszt”-ként jellemezték. 1818-tól oktatott a varsói tüzérségi iskolában, s maga is kísérleteket folytatott egy új tüzérszeggel, a Congreve-féle hadiröppentyűvel, a mai rakéta őseivel. Egy ilyen kísérletben, 1819 áprilisában robbanás keletkezett a laboratóriumban, s Bem súlyosan megsérült. Amúgy sem szép arcát égési sebek csúfították el.

Kísérleteit azonban nem hagyta abba, s 1820-ban német nyelvű kötetben hozta nyilvánosságra azok eredményeit. 1822-ben belekeveredett egy függetlenségi összeesküvésbe, s bár bizonyítékot nem találtak ellene, a cári birodalomban „reform”-nak nevezett megrendszabályozásra küldték. A hatalommal támadt összeütközéseinek az lett a vége, hogy 1826 elején elbocsátották a hadseregből.

A polgári életbe visszatérő Bem számára az újabb alkalom 1830 őszén jött el, amikor november 29-én kitört a varsói felkelés. A csakhamar országos méretűvé szélesedő fegyveres mozgalomnak óriási szerencséje volt, hiszen a kongresszusi Lengyelország viszonylag jelentős fegyveres erővel rendelkezett. E szerencséjével azonban együtt járt egy nagy szerencsétlenség is: a hadseregnek mindvégig nem volt jó képességű hadvezére. Az 1831 januárjában kezdődő hadműveletekben

a lengyel hadsereg sikerrel hátrította el az oroszok támadásait. E harcokban Bem ütegparancsnokként harcolt. A lengyel támadás azonban már jóval kevesebb eredménnyel járt. A bevezető, április 10-én vívott iganiei csata lengyel sikert hozott, de az orosz főerőkkel május 26-án Ostrolékanál vívott döntő csata a lengyel hadsereg katasztrofális vereségét hozta. Bem már Iganienél kitűntette magát, de tüzéri tudása igazából Ostrolékanál mutatkozott meg. A fővezér megfélemezte Bem ütegről, s az az összecsapás végső szakaszában egymaga fedezte a lengyel sereg roncsainak visszavonulását. Bem 10 lövegével állította meg az orosz gyalogság előnyomulását, s az orosz fővezér által bevetett 62 löveg sem volt képes Bem üteget visszaszorítani. A sikeres szereplés meghozta Bemnek az ezredesi kinevezést, s a Varsó elleni orosz támadás előtt dandártábornokká és a tüzérség főparancsnokává nevezték ki. A Varsó alatti harcokban azonban kétségtelen bátorsága ellenére is hibákat követett el. A főváros kiürítése után a porosz területre történő visszavonulás, lefegyverzés és emigráció következett.

Az emigrációban Bem az Adam Czartoryski herceg vezette, úgynevezett arisztokrata irányzathoz csatlakozott; ahhoz az irányzathoz, amely az európai nagyhatalmak segítségével akarta kivívni a lengyel függetlenséget. Bem — a lengyel emigráció hagyományainak megfelelően — különböző európai konfliktusokban igyekezett kamatoztatni katonai képességeit.

1848 tavasza Londonban érte, s ezt követően Párizsba sietett. Itt megpróbálta rávenni a francia politikusokat a lengyel ügy melletti egyértelmű kiállásra. Az 1848. október 6-i bécsi forradalom után oda utazott, s október 15-én átvette a mozgó nemzetőrség parancsnokságát. Október második felében tehát ő szervezte Bécs védelmét, s bár mindent megtett a magyar csapatokkal történő egyesülés érdekében, a cs. kir. főszereg túlereje ellen nem tudta megvédeni a várost. A vereséget követően elhagyta Bécsset.

1848. november 3-án reggel 4 órakor egy futár kopogtatott be Kossuth Lajosnak, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének pozsonyi szállására. A futár egy rövid levelet nyújtott át az elnöknek. A levélben — amely valami irtózatoss macskakaparással fródott — a következők állottak: „Bem tábornok Johann Schneider név alatt megérkezett. Megszállt a főőrtanyán, s várja az utasítást, hol és mikor láthatja őnagyméltóságát, Kossuth urat.”

Kossuth csakhamar Bemért üzent, s még aznap találkozott is. „Bem generális itt van. Szolgálatát ajánlja. Elfogadom” — írta lakonikus rövidséggel az Országos Honvédelmi Bizottmány Pesten tartózkodó tagjainak. Majd beszámolt arról, hogy Bem szerint rövidesen várható a cs. kir. főszereg összpontosított támadása.

A fent idézett, egyes szám harmadik személyben írott rövidke levéllel kezdődött meg annak — a nagy magyar regényíró, Jókai Mór által „kis szürke ember”-nek nevezett — tábornoknak a magyarországi pályafutása, aki anyanyelvén kívül kitűnően tudott franciául és németül, de csaknem 10 hónapos magyarországi tartózkodása alatt csupán néhány szót tanult meg magyarul. S akiért ennek ellenére olyannyira rajongtak a katonái, hogy csak Bem apóként emlegették.

* Jelen írással a legendás híró hadvezér halálának 150. évfordulójára emlékezünk.

Kossuth örömmel fogadta a nagyhírű tábornokot, de eleinte nem tudott mit kezdeni vele. Előbb katonai tanácsadóként Guyon ezredes mellé rendelte, majd Pestre küldte őt. Bem még Pozsonyban találkozott Görgeivel is. A találkozási csúszán Görgei emlékirata nyújt tájékoztatást, s eszerint az ifjú fővezér első benyomásai nem voltak jók.

A Pozsonyban, majd a Simunichot üldöző Guyon főhadiszállásán felbukkanó Bem egyébként másokban sem keltett különösebb rokonszenvet. „...kicsi volt és zömök, egyik lábán bicegő, azon seb következtében, melyet csípőjén portugáliai szolgálatban kapott; ez, és gömbölyű arcának szabálytalan, csaknem lapos vonásai, sötét arcszíne s őszülő haja, kopott condottiere-re emlékeztetett; nem mondhatom, hogy az első benyomás kedvező lett volna” — írja róla Pulszky Ferenc. Szintén Pulszky említi, hogy amikor Bem Pozsonyba érkezett, Csány László kormánybiztos „zsídónak tartotta a bicegő kis köpcös urat, s nem ismert rá a lengyel forradalom hőisére”. Splény Béla, Guyon sógora Sárospatakon látta a polgári öltözetű őregurat. „Ha én tudtam volna, mi lesz Bemből, jobban megnéztem volna őt” — írja róla.

Egy héttel Magyarországra érkezése után, 1848. november 10-én, a Budapesten tartózkodó lengyel emigránsok egyike, Ksawery Kołodziejski merényletet követett el ellene, s megsebesítette az arcán, mert Bem ellenezte az önálló magyarországi lengyel légio felállítását.

A tábornok sem maradt adós a válasszal. Hosszú emlékiratban ismertette eddigi pályafutását, ellenfeleit pedig kommunistáknak és Moszkva fizetett ügynökeinek mondta. Az epizód miatt Bem alkalmazása némi haladékot szenvedett. November 22-én Kossuth értesítette, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány elfogadta ajánlatát, s alkalmazni fogja a magyar hadseregben, egy hét múlva pedig megbízta őt a felső-erdélyi hadsereg vezetésével.

Bemnek nem volt könnyű dolga. Az 1848 októbere óta folyó erdélyi harcokban az ottani magyar csapatokat egyik vereség a másik után érte. Az észak-erdélyi magyar csapatok Csucs környékére szorultak vissza; Háromszék kivételével egész Erdély a cs. kir. csapatok és a román fölkelők uralma alá került. Bem beköszöntője rövid volt és határozott: „Uraim, a kormány engem e hadsereg teljhatalmú főparancsnokává nevezett ki. Én önöktől feltétlen engedelmességet kérek; aki nem engedelmeskedik, azt agyon fogom lövetni. De fogok tudni jutalmazni is. A múltból nem beszélek. A parancsokat rögtön kiadom. Elmehetnek” — mondta a szilágysomlyói főhadiszálláson található tiszteknek.

Erdélybe indulása előtt Bem megígérte Kossuthnak, hogy a hadsereg a karácsonyt a november végén elveszett Kolozsvárral fogja tölteni. Így is történt. Bem hamar fölismerte, hogy a cs. kir. csapatok nem elég erősek egész Erdély megszállásához. Ezért előbb az Észak-Erdélyben található, Karl Urban ezredes vezette cs. kir. erőket támadta meg, s miután több vereséget mért rájuk, január elején a Borgói-szoroson át Bukovinába üzte őket. Ezután délnek fordult, s összeköttetésbe lépett a magyar utánpótlás legfőbb bázisát jelentő Székelyfölddel, majd támadást indított Nagyszeben, az erdélyi cs. kir. főerők legfontosabb támaszpontja ellen. A szőkefalvi-gálfalvi győztes ütközetrel induló akció azonban január 21-én Nagyszebennél súlyos vereségbe torkolt. Bem az ezt követő visszavonulásban elvesztette serege és tüzérsége több mint felét. Egészen Dévágig hátrált vissza, itt azonban egy hadosztálynyi erősítést kapott Arad alól Damjanich János tábornoktól. Az erősítések birtokában február 9-én Piskinél fényes diadalt aratott Puchner Antal altábornagy főerői felett. Ezután ismét Észak-Erdélyben termelt, ahol Urban betörése után Kolozsvárt fenyegették a cs. kir. csapatok. Bem azonban február

26-27-én Borgóprundnál ismét súlyos vereséget mért Urbanra, majd megint Nagyszeben ellen vonult. Immár nemcsak az osztrák, hanem a január végén Erdélybe bevonuló orosz erőkkel is szembe kellett szállnia. Március 2-3-án Medgyesnél Puchner vereséget mért Bem csapataira, aki ezután Segesvárra vonult vissza. Puchner úgy érezte, Bem végre a kezében van, ezért nagyszabású bekerítő hadművelettel akarta megsemmisíteni seregét. A lengyel tábornok azonban észrevette, hogy Puchner fedezetlenül hagyta a Segesvár-Nagyszeben közötti utat. Így aztán villámgyorsan Nagyszeben alá vonult, kiszorította a városból az orosz védőerőket, majd az így hadműveleti bázisát veszítette, s részekre tagolt osztrák és orosz erőket Erdély kiűrtésére kényszerítette. Ezzel a magyar honvédsereg első nagyszabású támadó hadművelete sikerrel ért véget. Bem terve ezek után az volt, hogy a délvideki magyar erők segítségére siet. Április közepén megjelent a Bánságban, a temesvári erődöt laza ostromzár alá vonta, s az itt állomásozó cs. kir. csapatokat Havasalföldre üzte. Bánsági hadjárata valóságos diadalmenet volt. Júniusban a román felkelés felángolása és az orosz intervencióról érkező hírek miatt azonban kénytelen volt visszatérni Erdélybe.

Ekkor ugyanis már világos volt, hogy a cs. kir. csapatok segítségére jelentős orosz sereg vonul be Magyarországra. A nyári hadjáratban Bem kb. 45 000, fele részben nemzetőrökből, frissen kiállított honvédekből és szabadcsapatokból álló seregének kellett megvédenie a testvérhazát az orosz és osztrák hadsereg több mint 50 000 emberével szemben. Bem tudta, hogy nagy csatákban nem számíthat győzelemre. Ezért sehol sem vonta össze minden erejét, hanem hadosztályonként vetette harcba azt. Így ugyan egyik vereség a másik után érte, de két hónapon keresztül megakadályozta az oroszokat abban, hogy hadműveleti céljuknak megfelelően az alföldi magyar erők hátába kerüljenek. Július 31-én Segesvárnál ugyan vereséget szenvedett Lüders orosz főerőtől, de aztán azok háta mögött — megismételve tavaszi haditettét — ismét elfoglalta Nagyszeben. Az augusztus 6-i nagyszeben-nagycsúri döntő csatában azonban súlyos vereség érte. Ezután a Bánságba sietett, s itt Temesvárnál átvette a magyar főerők parancsnokságát. Augusztus 9-én döntő csatába ereszkedett Haynau cs. kir. főerejével, s az ellenséges tüzérség fölénye, no meg a magyar löszertartaléknak az ütközet előtt történt továbbküldése miatt itt is vereséget szenvedett. Bem azonban továbbra sem érezte reménytelennek a helyzetet. Visszatért Erdélybe, s csak azután döntött az újabb emigráció mellett, amikor látta a magyar csapatok teljes demoralizálódását.

Bem augusztus 23-án lépett török területre. Mivel úgy vélte, hogy Törökország és Oroszország nemsokára háborúba keveredik egymással, szeptember 17-én áttért mohamedán hitre, s belépett az oszmán hadseregbe. A török hatóságok azonban — a nyugati nagyhatalmak tanácsára — igyekeztek elkerülni a konfliktust, s Bemet a szíriai Aleppóba vezényelték. Itt 1850 őszén ágyának esett, és december 10-én meghalt. A székelyek Bem apója nem volt még hatvan éves.

Temetésén nemcsak a magyar emigránsok és a török hatóságok képviselői voltak ott, hanem az angol és a francia konzul is. Sírfelirata a következő volt: „A dicső Murád pasa, aki menedéket talált a török udvarnál, megtagadta előbbeni vallását és mohamedánná lett. Szerencsések az anyák, kik olyan gyermeket hordanak méhükben, mint ő volt. De, fájdalom, nagy a mi veszteségünk! A sors kíméletlen volt e nagy emberrel szemben. Ezen dicsőséges hős életének fonalát egy csapással elvágta a halál Aleppó városában”.

Bem földi maradványai hetvenkilenc éven át nyugodtak e sírban. Az első világháború után Magyarországon és Lengyelországban újult erővel támadt fel a Bem-kultusz. 1927-

ben Tarnówbán megalakult a Bem-bizottság, amely azt a célt tűzte ki, hogy hamvait hazaszállíttassa. Ugyanakkor Magyarországon is megalakult a Magyar Országos Bem Bizottság, amely a hazaszállítással kapcsolatos hazai ügyek intézését is magára vállalta. Némi huzavona után, 1929. június 20-án az akkor már Szíriához tartozó Aleppóban exhumálták Bem maradványait. Az exhumáláson jelen volt egy Ali Riza nevű idős török férfi, aki gyermekként részt vett a temetésen. A csontvázat teljes épségben találták, s a tábornok sebesülésének nyomai alapján minden kétséget kizáróan azonosították, majd egy díszes, a lengyel sassal díszített ezüstveretű koporsóba helyezték. A koporsót szállító vonat június 22-én indult el az Isztambul—Szófia—Belgrád útvonalon át Magyarországra felé. Június 26-án Kelebiánál érkezett magyar területre, ahol ünnepélyesen fogadták. Innen Kiskunhalason és Soltvadkerten át Kiskőrösre, Petőfi szülővárosába vezetett. A vonat útja valóságos diadalmenet volt: minden településen küldöttségek, egyesületek, zászlóerdő és óriási tömeg fogadta. A szerelvény június 26-án délután 5 óra 40 perckor érkezett a Keleti pályaudvarra. A koporsót ágyútalpon szállították a Nemzeti Múzeumba, ahol felravatalozták. Június 27-én a Nemzeti Múzeumnál óriási ünnepséget tartottak — a koszorúzók között ott voltak a Habsburg-család Magyarországon élő tagjai is. A június 28-i díszünnepségen megjelent Horthy Miklós kormányzó is. A koporsót ünnepélyes gyászmenetben ismét a Keleti pályaudvarra vitték, s a vonat délután fél kettő körül indult el kelet felé.

A határig tartó út ismét diadalmenethez hasonlított. A szerelvény Somoskőújfalunál lépte át a határt. „Olyan benyomásokkal távozunk, mintha nem idegenből mennénk haza, hanem a testvéreinktől. Nem lehet ezt elfelejteni soha. Keresni kell a szavakat, de olyan pillanatok ezek, amelyekben az ember éppen a szavakat nem találja” — mondta a lengyel küldöttség vezetője, Przedzymirski ezredes a Pesti Hírlap riporterének.

A vonat június 30-án érkezett Tarnówbába, ahol már készen állt egy mesterséges szigeten, hat kironthoszi oszlopon álló díszes kőszarkofág. A sajátos megoldásra azért volt szükség, mert miután Bem az emigrációban áttért a mohamedán hitre — a lengyel püspöki kar állásfoglalása szerint hamvai nem nyugodhattak a megszentelt lengyel földben. A szarkofág fel-

irata magyar, lengyel és török nyelven tájékoztat Bem életrajzi adatairól. Magyar felirata így hangzik: „BEM APÓ, a magyar szabadságharc legnagyobb hadvezére”. A tábornok igazi emlékműve azonban mégsem ez, s nem is a budapesti Bem-szobor. Hanem inkább az a néhány sor, amelyet a nagy magyar költő, Bem segédtsíjtje, Petőfi Sándor; az a kemény nyakú és derekú magyar költő, aki a szabadságharc majd minden, útjába kerülő tábornokával összeveszett, írt róla:

„S ha volna ember, kit mint
Istent imádanék,
Meghajlanék előtted
Térdem, meghajlanék.”

✎ Hermann Róbert

Bem József tábornok mohamedán hitre téréséről

Saligáné Nagymihályi Adriennek, az ELTE Török Filológiai Tanszék könyvtárában fellelhető szakdolgozatában (31-32. oldal) *Mehmed Tevfik* Egység jele — magyarországi emlékek című könyvében foglaltak alapján Bem apó áttérésének körülményeivel kapcsolatban a következők olvashatók:

„Bem tábornok hét-nyolc helyen megsérült, Vidinben megfelelő tudású sebészek és orvosok meggyógyították. Sebei még nem gyógyultak be teljesen, amikor egy napon, miközben a muzulmánok a nemes gyülekezetben imádkoztak, belép a gyülekezetbe, kijelenti, hogy ő tiszteli az iszlám vallást, s udvariasan beszédet mond. A ...szultáni hadsereg egyik imámját megkérdezi, hogy még mit kell tennie, ha teljesen muzulmánna akar válni. Az imám efendi szünnetet és teljes rituális mosakodást ajánl. Bem tábornok azonnal hívja az alkalmazottait és megkéri, hogy végezze el a szünnetet és a mosdatást. Az esemény Vidin muftijától és más alkalmazottaktól hírré kelt. Mivel sebei még nem gyógyultak be, és tekintettel arra, hogy ha testén még egy sebet ejtenek, a vérvesztés életébe kerülhet, jogi és ésszerűségi megfontolásokból a mosdás és a szünnet végrehajtását függőben hagyták. Ő maga sehogyan sem lett megelégedvén, hívatta a katonai sebeszt, és a szünnetet elvégeztette.”

Petőfi Sándor:

NÉGY NAP DÖRGÖTT AZ ÁGYU...

Négy nap dörgött az ágyu
Vizakna s Déva közt,
Ott minden talpalatnyi
Földet vér öntözött.

Fehér volt a világ, szép
Fehér hó este be,
Ugy omlott a piros vér
A fehér hóra le.

Négy hosszú nap csatáztunk
Rettentő vad csatát,
Minőt a messzelátó
Nap csak nagynéha lát.

Mindent megtettünk, amit
Kivánt a becsület...
Tízannyi volt az ellen,
Győznünk nem lehetett.

Szerencse és az isten
Tőlünk elpártola,
Egy pártfogó maradt csak
Velünk: ez Bem vala.

Oh Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!
Lelked nagyságát könnyes
Szemekkel bámulom.

Nincsen szóm elbeszélni
Nagy hősiségedet,
Csak néma áhitattal
Szemlélek tégedet,

S ha volna ember, kit mint
Istent imádanék,
Meghajlanék előtted
Térdem, meghajlanék.

S nekem jutott a vészes
Dicsőség, hogy veled
Járjam be, oh vezérem,
A csatatéreteket.

Temelleted lovaglék
A harc veszélyiben,
Ahol az élet pusztul
És a halál terem.

Sokan elhagytanak, te
Rendíthetetlen agg,
De úgy téged, úgy
Én el nem hagytalak?

S lépésid mind halálig
Követni is fogom,
Oh Bem, vitéz vezérem,
Dicső tábornokom!

Debrecen, 1849. február 10-15.

Osmanlı Devleti'nin "hayat öyküsü"

Bugünkü Türkiye'nin ana toprağı Anadolu'yu 13. yüzyılın ilk yarısında iki devlet paylaşmış bulunuyordu. Batıda, deniz kıyılarıyla orta Anadolu yaylası arasına düşen alanda, 1204'te haçlı ordularının İstanbul'u ele geçirmesinden sonra merkezlerini de buraya Nikaia'ya (İznik) nakleden Hristiyan Bizans imparatorları hakimdi. Nikaia İmparatorluğu'nun doğusunda, Anadolu'nun orta ve doğu kesiminde ise merkezi Konya olmak üzere Müslüman Selçuklu hanedanı yerleşmişti. Selçuklu hükümdarları kendilerine "Rûm (Roma'nın ve onun varisi olan Bizans İmparatorluğu'nun Arapça adı) Sultanı" ismini vermişlerdi, ama kökenleri Türk'tü. Ataları Selçuk, vaktiyle Orta Asya'da yaşayan Oğuz Türkleri'nin göçebe kabilelerinden birinin reisiydi. Oğuzlar (İslâm dünyasında daha yaygın adlarıyla Türkmen'ler) 11. yüzyılda İran'ı istilâ ettiler ve Selçuk'un torunlarının yönetimi altında, sonraki kuşakların Selçuklu İmparatorluğu adıyla andığı muazzam bir Müslüman imparatorluğu kurdular.

Selçuklu hükümdarı Alp Arslan 1071'de Bizans imparatorluk ordularını bozguna uğrattınca, Selçukluların bir kolu Anadolu'ya da kadem bastı. Askerî zaferlerin izinde başlayan ve çoğunluk Rum'ların bulunduğu alanlara yönelen göçebe Türkmen'lerin akını sonraki yüzyıllarda da devam etti. Bu yeni gelenlerin bir kısmı kısa sürede girdikleri bölgelere yerleştiler ve kendilerini bu arada parçalanmış büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun mirasçısı sayarak İslâm devletini kurmakta olan Konya sultanlarının başta gelen desteğı oldular. Göçebe yaşamlarını koruyan yığınlar ise, Farsça ve Arapça dillerini kullanan merkezî iktidarın vesayetine zor tahammül ediyordu. Özellikle de 1230'da İran ve Azerbaycan'ı işgal eden Moğollar sınır kapılarına dayanınca ve 1243'te (Kösedağ Savaşı) Selçuklu Sultanı'nı da yenilgiye uğratarak egemenliklerini ve vergi vermelerini kabul ettirince, göçebe yığınlar artık durdurulamaz hale geldiler. Göçebe Moğollar karşısında yüzbinlerce Türkmen Anadolu'nun daha güvenceli bölgelerine kaçıyor, Konya hükümdarları ise onları batı sınır boylarına yerleştirmeye çalışıyordu. Fakat Selçuklu iktidarını İran Moğolları giderek bir gölge iktidar düzeyine indirdiklerinden ve Bizans imparatorları da merkezlerini 1261'de tekrar İstanbul'a naklettiklerinden, Anadolu'nun batı kesiminde Türkmen'lerin yayılmasını ve politik olarak özerkleşmesini engelleyebilecek önemli bir kuvvet kalmamıştı. Kendilerini uc beyliğine yükselten Türkmen kabile reisleri ve buradaki Selçuklu askerî komutanları Bizans topraklarını birbirleriyle yarışırcaasına işgal ettiler ve kendi bölgesel iktidatlarını gerçekleştirdiler. Böylece yüzyıl dönümünde bir sıra Türkmen Beyliği kuruldu. Bunların beyleri etnik yönden her şeyden önce Türkmen'lerden destek görüyordu, hakim olan din İslâm diniydi, ilkel devlet yaşamının

resmî dili olarak ise Anadolu'da konuşulan Türkçe'yi seçmişlerdi.

Bu yeni iktidar birimleri arasında en küçüğü ve en az önemlisi, Osman'ın yönetiminde Anadolu'nun kuzeybatı ucunda Bithynia'da kurulandı. Ne var ki daha sonraları görkemli soylar birbiri ardına tarih sahnesinden silinip giderken, Osman'ın ve haleflerinin yıldızı görülmemiş bir hızla parlamıştı. Ancak elli yıl geçmişti ki, Osmanlılar Avrupa'ya ayak bastılar, ardından Balkanlar'ı istilâ ettikten sonra da 1453'te kentlerin kenti İstanbul'u da fethettiler. 16. yüzyılın başında ise, hem İslâm hem Hristiyan dünyasının yazgısını kesin olarak etkileyen, dünyanın en büyük devletlerinden birini kurmuş oldular.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş tarihi hakkında bugün kütüphaneler dolusu literatürden bilgi alabiliyoruz. Bu nedenle burada, askerî ve politik olayları sıralamak yerine Osmanlı devletinin "özgeçmiş"ini ana çizgileriyle belirlemeye çalışacağım. Önce, kanıma göre Osmanlı politik sisteminin inanılmaz sağlamlığını ve başarısını sağlayan etkenleri ele alacağım, sonra da küçük bir yerel kabilenin evrensel bir iktidar haline gelmesi sırasında geçtiğı aşamaları gözden geçireceğim.

İmparatorluğu yöneten, ona adını veren âli Osmanlı ailesi, dünyanın en uzun ömürlü hanedanlarından biri oldu ve politik bakımdan sözü geçer tabakalarda sonuna kadar eşi görülmemiş bir meşruluk kazandı. Bunun neden böyle olduğuna yeterli bir yanıt vermek zor olur; fakat her vaziyette Niccolò Machiavelli'nin *Il principe* (1513) adlı eserinde bu konuda yazdıkları üzerinde durmaya değer. Ona göre bilinen ülkeler iki çeşit idare ediliyor, bunlara "örnek olarak Türk sultanı ile Fransız kralı gösterilebilir. Türk imparatorluğunu tek bir bey yönetiyor, diğerleri onun hizmetkârları;...bunları keyfi nasıl istiyorsa öyle değiştiriyor. Fakat Fransız kralı, çevresindeki birçok eski soylulardan gelme aristokratlar arasında yaşamını sürdürüyor; onlara tebaası saygı ve sevgi besliyor; onların imtiyazları var ve kral kendini tehlikeye sokmadan bu imtiyazlarını geri alamaz. Bu imparatorlukların birini veya öbürünü gözden geçirenler, Türk sultanının ülkesini ele geçirmenin zor olduğunu anlayıverir; fakat bir kere onu yenerse, kolayca topraklarına sahip olabilir. Ne var ki Türk sultanının memleketini ele geçirmek zor iş, çünkü imparatorluğun önde gelenleri yabancıları ülkeye girmeye davet edemezler ve yukardaki nedenlerden dolayı çevrelerindeki de patlatabilecekleri isyanlarla yardım etmeleri hakkında da umut beslenemez. Zira hepsi birer köle, hepsi sadakatli, onları kandırmak zor; gene de kandırılırsalar bile yukardaki nedenlerden ötürü halkı peşlerinden sürükleyemeyecekleri için bunun hiçbir faydası